

БЪЛГАРСКОТО НОВОМЪЧЕНИЧЕСТВО И АТОН (XV–XIX ВЕК)

Велин Петров

От началото на християнската религия огромен брой хора са изгубили своя живот, защитавайки вярата си в Исус Христос. Само в първите три века, преди християнството да стане официална религия, са загинали над единадесет милиона човека, превърнали се в мъченици на Христовата вяра. След Миланския едикт от 311 година не стихват свидните жертви, дадени от голямото християнско семейство, жертви, чиято памет по един или друг начин почитаме.

Нашият народ, малък на брой, но не и малък по своето историческо присъствие, и величествен със съдбата си, също е платил своята дан, за да бъде защитена вярата ни. Турското робство (1393–1878 г.) е оставило дълбок отпечатък върху страниците на нашата история, в нашата съдба, народопсихология. Един от факторите, съхранили ни през това петвековно робство, несъмнено е религията, наред с традициите и обичаите, несломимия ни дух. Не можем да отговорим с точност колко са жертвите, паднали под силата на зловещия турски ятаган, не приемайки чуждата вяра на поробителя. Но едно е сигурно, колкото и да е техният брой, за нас той е огромен, а подвигът, който тези смели българи са извършили, е несравним.

В историята на мъченичеството за вярата са вписани българите монаси от славянобългарската обител „Св. Великомъченик Георги Зограф”. Те саможертвено доказват своята привързаност към православната вяра на 10 октомври 1275 г., когато след нападение на кръстоносците франки биват изгорени 26 монаси и миряни. Близко сто години по-късно от същия манастир бъдещият търновски патриарх Евтимий е заточен за известно време на остров Лемнос от проуниатския император Йоан V Палеолог. Българският глава на църквата първи сред съвременниците си осъзнава народностно-съхранителното значение на вярата в условията на надвисващото над България и Балканите ислямско робство. Във военните си действия поробителите влагат мотивите на религиозната война – заедно с имперското си

господство те правят системни опити да се налага мохамеданската „права вяра” и чрез нея да се обезличава и изтрива родовата памет на християнските народи. В Евтимиевата редакция на Борилевия Синодик, четен в Неделята на православието, се възпява паметта на погиналите в сраженията с нашественика български воители Семир, Йончо, Добромир, на крал Вълкашин, деспот Углеш - предводители в битката край Чирмен през 1371 г. (Петров, Гюзелев 1973: 297). „Евтимиевият биограф Григорий Цамблак показва учителя си като поборник за българската вяра в заточение, а при раздялата си с разорения Търновград неговият завет към гражданите и потомците им е да не се отказват от православната вяра, за да възкръсне България върху пепелищата” (Кенанов 2005: 141). Голямата тема за опазването на християнската вяра Цамблак разглежда и в своите проповеди, и в житието „Мъчение на Св. Йоан Сучавски”. Както великомъченица Неделя от похвалното слово за нея на Патриарх Евтимий, така и Йоан Нови Сучавски с непобедимата сила на волята си проявява свръхчовешка безчувственост към физическите болки от прилаганите средства за мъчение. През 1794 г. Никодим Светогорец (Агиорит) в антологията си „Нов Мартирологий” представя примера на Йоан Нови Сучавски, пострадал около 1330 г., като „добро начало на всички намиращи се там /в книгата/ новомъченици” (Гонис 1984: 141–142). Народностно-съхранителната мисия на вярата потвърждава митрополит Йоасаф Бдински при пътуването си до Търново през 1394 г. („Похвално слово за св. Филотея”). За бдинския светител приемането на исляма означава „присъединяване към враговете”.

През 1437 г. в град Одрин е изтезаван новомъченикът Георги Средецки. Издателят на житието му Хр. Г. Патринели пише за робската епоха: „Балканските народи навлизаха в голямата зимна нощ от своята история. Как успяха тези народи да просъществуват и кои са били онези извори, от които са черпели вдъхновение и кураж да се противопоставят на рушителната и асимилаторската сила на завоевателя, е голям и сложен въпрос. На всеки случай едно е безспорно, че най-сплотяващата и запазваща ги сила е била простата, може би, но жива религиозна вяра на поробените християни и тяхната привързаност към православието” (Михайлов 1971: 403–404). По времето на султан Селим I (1512–1520) религиозният фанатизъм се надига със страшна сила и е характерен за XVI век, особено в големите

поселения (напр. София, Охрид). През 1598/1599 г. е посечен охридският архиепископ Варлаам и скоро за подвига на родолюбивия българин известява видният православен ревнител Иван Вишенски (Кръстанов 1992: 161–171).

Важността на ролята на Света гора за запазване вярата на българите и на всички други балкански народи е много голяма. А самият феномен на новомъченичеството е съществен фактор в идеологическото противопоставяне на християните от Балканите срещу поробителя. Християнската култура обединява православните народи от този регион, поради естествената географска близост, основен момент във взаимовръзките между народите на Балканите. По време на османското нашествие и след завладяването на земите ни, православието, и християнската култура като цяло, свързват в още по-силна връзка поробеното население. Един инстинкт за самосъхранение на културното наследство и народностното самосъзнание. Напълно нормално е в това отношение мястото на Атон, като притегателен център на това сплотяване и обединение в културен аспект. Когато над най-югоизточния край на Европа пада сянката на полумесеца, Света гора продължава традициите на православната култура. И се превръща в естествен стожер срещу асимилаторската политика на османците. За голямото му значение спомага и фактът, че всички останали центрове са унищожени или дейността им е сведена до минимум.

Помохамеданчването е политика на Османската империя, целяща да се укрепи силата и присъствието на империята навсякъде в нейните предели, да се асимилират поробените народи. Ислямизирането е ставало по различни начини. Най-често са били помохамеданчвани цели региони. След въвеждането на най-жестокия за християнското население данък – кръвния (девширме), от султан Баязид I Йълдъръм (Светкавицата) (1389–1402), започват периодично да се вземат насилствено деца от мъжки пол, като са се подбирали най-здравите, красиви и интелигентни, за да бъдат подложени на изключително силна ислямска пропаганда, и после да се вляят в редиците на Еничарския корпус. Това е още един от начините за ислямизация на населението. Често отделни хора са били подлгвани да приемат чуждата вяра, били са обвинявани в несъществуващи престъпления и за да не бъдат убити, са принуждавани да сменят вярата си.

Новомъченичеството като че ли не е достатъчно осветлено и не е оценено подобаващо, но ние трябва да отдадем заслужена почит на подвига, извършен от тези герои на християнската вяра, чиито несломим дух ги подтиква към изключителна по величие спасителна саможертва. А отказът от вярата, е смяна на светоглед, традиции, обичаи и това води до постепенна подмяна на човешката идентичност от християнин българин на мюсюлманин турчин. И днес има теории, че т.нар. етнически турци, живеещи на територията на различните балкански страни, всъщност са потомци на ислямизирани християни.

Според гръцкия славист К. Нихоритис, атонските новомъченици са няколко групи. В първата се причисляват онези, които са били подлъгани да приемат исляма, обвинени в несъществуващо престъпление. Впоследствие, осъзнали грешката, която са направили, те поемат пътя към Света гора, за да се покаят. На Атон попадат под грижите на монаси, които им помагат да „излекуват наранените им сърца, като им налагат епитимия, каквато се налага при смяна на вярата, мирсват ги със „свето миро“, за да не се мъчат и живеят под строг аскетически режим, но най-често съвестта им не ги оставя спокойни“ (Нихоритис 1992: 354; Нихоритис 2003: 71–83; Нихоритис 2001: 13–34). И те избират да поемат по пътя на новомъченичеството. За да успокоят своя неспокоен дух и съвест, те се завръщат там, където са приели исляма, отричайки се от своята вяра. Отиват на същото място, за да засвидетелстват предаността си към християнството. Впоследствие биват жестоко изтезавани и убивани. Чрез този подвиг те се превръщат в новомъченици на Христовата вяра. Сред тях са българите: Йоан Българин, Лука Одрински, Игнатий Старозагорски, Онуфрий Габровски.

Втората група новомъченици е съставена от онези, чиято памет е увековечена с църковно почитане по всички характеристики, отговарящи за канонизиране на един мъченик в светец. Това са вяра в силата на неговите молитви, преклонение пред мощите му, ако са запазени, изписване на лика му върху икони и поклонение пред тях, изграждане на храмове и параклиси на името на светеца, ежегодно отбелязване на паметта му, чрез включване на светеца в богослужебните книги. В тази група от Атон също има българин: Дамаскин Габровски. Преди него в Софийската книжовна школа от XVI век се поддържа жива паметта за саможертвата на софийските мъче-

ници Георги Нови, Георги Новейши и Никола Нови. Георги Нови Софийски бива изгорен на 11 февруари 1515 г. Наскоро след това житие и служба му написва поп Пейо, неговият близък наставник за отстояване на християнството. На 17 май 1555 г. в София зверски с камъни е убит Никола Нови и негов житиеписец му става ламбадарият Матей Граматик. Известна е обща служба на софийските новомъченици.

В третата група новомъченици има малък брой атонци, чието дело е изключително значимо. В нея, според К. Нихоритис влизат просветители и народни будители, които се стремят с проповеди и с делата си да поддържат духа на поробените народи. Това са атонци, които напълно са се отрekli от всичко земно и са се отдали единствено на святото дело да са в полза на борбата за запазване на народността, самосъзнание и православната вяра. В тази група също има български представител – проповедникът на вярата, преподобномъченикът Яков Костурски с учениците му йеродякон Яков и монах Дионисий. От Атон тръгва на апостолска мисия и първовъзрожденецът за гърците св. Козма Етолийски. Той е в Света гора по времето на св. отец Паисий Хилендарски, който като гръцкия си съвременник става първоидеолог на българското национално Възраждане. Появата на откровени проповедници на православната вяра е промислително и закономерно движение, насочено да възпре опасните процеси на ислямизация, когато те достигат застрашителни размери. Ето един случай. В печатно гръцко „Тълковно Евангелие“ Агапий Критски от XVII век добавя слово срещу потурчването, чийто текст е преведен от дамаскинарят Йосиф Брадати през XVIII век. В него се настоява: „Аще будеть некой христианинъ многа зла сътвориль и речать агарене: „Потурчи се да те не погубиме”, и онъ не покори се и не предадетъ свою веру, или го посечуть, или го обесуть, или го у вода удавать, и онъ яко прежни мученици венчае се и съ своя кръвъ омивъ се от всо съгрешеня <...> Вънимайте себе! Кои поstattъ въ руце турски, да имете тръпение и да не предадете свою веру, но до конца да удръжите чисто свою веру и да приемете от Бога венаць. И да се не убоите да речете: ”Многу есме грешни и не хоче Богъ насъ простити, того ради по-добре да се потурчимъ” – никако тако да не речете! Но егда прилучит се и речуть ни агарене да похулиши Христа, хоцеме да те посечеме, и ти помоли

се Богу и речи: „Господи Иисусе Христе, koliko съгрешилъ есмъ от юности моемъ доселе, ти же яко човеколюбиви, сподоби ме да приму съмрътъ ради Твое човеколюбие”. И тогдa аще те коначно убиють, яко прежни мученици нарицаеши се и хощещи заедно сасъ нихъ да се радуваши. Аще ли убоиши се и предадеши свою веру и освърънишъ свое кръщение, хошетъ да те кръститъ Христос въ негасими огнь, яко же рече на Богоявление св. Кузманъ: „В реку ог/ н/аною хошетъ Христос да кръститъ, които се отрекоха от Христа” (Динеков, Куев, Петканова: 513; вж. Мутафова 1992: 408–414).

Има и четвърта група новомъченици, в която влизат турци – те минават през Света гора, приемат християнството и загиват мъченически. Този въпрос не е достатъчно изучен – известен е примерът на Константин Агарянин от остров Митилини, пострадал на 2 юни 1819 г. За св. новомъченик Константин разказва Никодим Светогорец в „Нов Мартирологий”.

В петата последна група влиза единствено името на новомъченик Никита, син на родители мохамедани, които всъщност са били скрити християни. Смята се, че има и други подобни случаи като този, но до сега е известен само подвигът на св. Никита от малкия остров Нисир, пострадал на 21 юни 1732 г. Служба с житие от Атанасий Ивирит помества Никодим Агиорит в „Нов Мартирологий”.

Имената на много от новомъчениците започват да се издирват и да се записват преданията за техния подвиг в епохата на гръцкото Просвещение и Възраждане. Просветителят Евгений Вулгарис (1716–1806) изпраща писмо до френския янсенист Пиер Лъоклерк, известно с показателното название „За светиите и чудесата на Православната Църква след разкола (т.е. след 1054 г.)”. В поредицата мъченици, вървящи по стъпките на изповедниците от първите векове, е свещеникът Петър, пострадал за вярата скоро след превземането на Константинопол от турците през 1453 г. (Каварнос 1999: 1–12).

Водени от разбирането за изключителния по сила и значение пример на новомъчениците, Никодим Агиорит и неговият наставник Макарий Коринтски издават биографичната антология „Νέον Μαρτυρολόγιον /Нов Мартиролог” (Венеция, 1799), където са отпечатани 95 жития и са събрани свидетелства за саможертвата на 85 новомъченици от 1492 г. до 1794 г. (Карамузи 2004: 44) и до 1838 г. – за второто издание от 1856 г., където числото на новомъчениците е 86.

От техните жития 16 са на атонски изповедници на вярата и са преведени на руски език в изданието на руския светогорски манастир – „Афонский патерик“ (1860, 1865, 1867, 1875 и 1876, 1883 и 1884, 1888 и 1890, 1897). Житията на останалите 70 новомъченици са преведени на руски език и издадени от свещ. П. Соловьев: „Христианские мученики, пострадавшие на Востоке, со времени завоевания Константинополя турками“ (СПб., 1862 г.) (Каварнос 1999: 1–12)

В предисловието си светогорецът Никодим поставя мъчениците в общостта на светиите веднага след първия чин на апостолите. За него няколко са причините за промислителната поява на новомъчениците: обновяване на православната вяра, маловерните да нямат оправдание на Страшния съд, мъчениците да бъдат слава и украшение на Православната Църква, да бъдат пример за дълготърпение за страдащите под ярема на тиранията на турското иго, да вдъхват мъжество и издръжливост в обстоятелствата на принуждаване или съблазняване за отказване от християнската вяра. Новомъчениците за християните са обновители на апостолската проповед, мисионери – за иноверните, опровержение и посрамление – за еретици и инославни. Православните новомъченици във всичко са равни на мъчениците от първите векове. Никодим Агиорит под формата на обръщение предава мислите и упованията на новомъчениците, които те завещават на християнския род, с които живеят Христос пребивава в единство до свършека на света (Мт. 28:20). Църковният писател е познавал лично някои от новомъчениците и ги е убеждавал да отстояват вярата си. И Макарий Коринтски е подготвил за саможертвен подвиг Полидор Кипърски, Димитрий Пелопонески и Теодор Византийски.

В „Нов Мартиролог“ се четат жития, които пряко или косвено отвеждат към старобългарски източници – „Мъчение на Йоан Нови Сучавски (Трапезунтски) от Григорий Цамблак, „Житие на св. Георги Нови Софийски“ от поп Пейо (в книгата – погрешно посочен като свещеник Петър от София). Редом с Георги Нови Софийски, българи по род са още новомъчениците Анастасий Струмишки, Дамаскин Габровски, Злата Мъгленска, Йоан Българин, към тях следва да се добавят имената на преподобно мъченик Яков Костурски с учениците му йеродякон Яков и монах Дионисий (Вж. още Друмева 2007). Никодим Светогорец пише и в други агиографски съчинения за български светии – св. Наум Охридски, св. Йоан/Иван Рилски, св. цар

Йоан Владимир, св. Козма Зографски Карамузи 2004: 55–56; Иванов 1982: 168–180.

Жития и служби за новомъчениците се поместват и в „Νέον Λεζωνάριον/ Нов Лимонарий” (Венеция, 1819) на Никифор Хиоски. Преданията и изследванията за тях са събрани и подредени в Речник на ковомъчениците от Й. М. Перантони – ΛΕΞΙΚΟΝ ΤΩΝ ΝΕΩΜΑΡΤΥΡΩΝ, ΕΝ ΑΘΗΝΑΙΣ, 1972. Там фигурират и много български новомъченици, минали през светите атонски земи по пътя към вечното небесно царство. Заедно със Зографските мъченици от XIII век, те съставят

БЪЛГАРСКИ АТОНСКИ МАРТИРОЛОГ:

1275

Памет за 26-те изгорели зографски мъченици: игуменът Тома и иноците Варсонофий, Кирил, Михей, Симон, Иларион, Яков, Мартиниан, Козма, Йов, Киприан, Сава, втори Яков, Сергей, Мина, Йосиф, Йоаникий, Павел, Антоний, Евтимий, Доментиан и Партений. Имената на четиримата миряни са неизвестни.

През 1261 г. византийският император Михаил Палеолог съумява да освободи Константинопол от властта на латинците кръстоносци. За да укрепя слабата си държава, той се решава да сключи Уния с римо-католическата църква, в която едно от неприемливите за християнските канони условие е да се признае главенството на папата над вселенската църква. Срещу това основателно се обявяват верните на православието миряни и клирици. Сред тях се откроява монашеската общност на Света гора Атонска, която изпраща нарочно послание до вероотстъпника император. В текста се доказва, че „ни първенство и главенство папы, ни поминование его в церквах, ни служение евхаристии на опресноках, ни прибавление к символу веры „и от Сына”, не могут быть терпимы, и, назвав Михаила еретиком, умоляли его оставить многотревожное и опасное предприятие. Они, между прочим, писали: „Мы ясно видим, что ты еретик, но умоляем тебя: оставь все это и пребывай в том учении, которое ты принял и которое вверено тебе, зная, кем ты научен. Храни добрый залог и отринь несвятые новоучения ложного ведения, прибавляющего к вере догадки, да чрез тебя, с тобою и с советом твоим и мы со всеми христианами явимся в день пришествия Господня, как православные

и Богу любезные, и сподобимся вечного наследия Царствия Небесного” (Афонский патерик 1897).

В старобългарската ръкописна традиция е известен „Разказ за зографските мъченици” (препис от XVI век), където се повествува за латините от Италия и Рим, които отиват в Цариград в помощ на съмишленика им Палеолог („нечестивият и суетнословният оня Матеолог”): „Из пътя си те воюваха и срещу ония, които обитаваха в Атонската гора, наричана още Света гора, поради добродетелния и богопредан живот на нейните жители, а още и затова, че измежду всички други места тя бе избрана в жребие на Пресветата и Пречиста света Богородица. Латините водеха война, както се рече, и против други, и сетне дойдоха и в манастира на светия и славен великомъченик и добропобедник Георги, наричан Зографски. И понеже латините не бидоха пуснати в манастира от неговите монаси, те влязоха насила, завладяха го и запалиха кулата на цар Асен на 10 октомври, в година 6784 от създаването на света (или 1275 от Христа). Кулата и църквата изгоряха съвсем със 193 книги, с църковните съдове и златни епитрахили, с многоцветните завеси и с всички други църковни утвари, които бяха останали от благочестивите и приснопаметни царе, именно от св. цар Петър, от великия Иван-Асен и от Симеон. Едни от предметите бидоха задигнати от нечестивците, други погинаха в пламъците, а заедно с това изгоряха и двадесет и един инок, игуменът и четири мирски лица. Имената на изгорелите иноци са следните: Тома (игумен), Варсонофий, Кирил, Михей, Симон, Иларион, Яков, Мартиниан, Козма, Йов, Киприан, Сава, втори Яков, Сергей, Мина, Йосиф, Йоаникий, Павел, Антоний, Евтимий, Доментиан и Партений. Последният от тях, еклезиархът Партений, като гледаше насилническата и жалостна смърт на своите събрата, както и своята, която щеше да последва наскоро, хвърли се от кулата долу, но не умря веднага, а проживя още тридесет дена и се помина и той в Господа, на 8 ноември, като премина в незагиващия и безконечен живот” (Динев, Куев, Петканова 1967: 316–317). В Света гора три пъти в годината литургически се отбелязва подвигът на мъчениците: на 22 септември, 10 октомври и „в неделю 2-ю по неделю Всех Святых” (Афонский патерик 1897).

В „Атонския патерик” е записано за знамение, станало на 10 октомври 1873 г., след новото строителство в славянобългарския манастир („О чудесном знамении, явившемся над соборной церковью

Зографского афонского монастыря и памятником 26 святых преподобномучеников в день их памяти, 10 октября 1873 года”): „Часть башни, в которой пострадали святые преподобномученики, стояла на своем месте до 1873 года, но так как она закрывала собою вновь построенное северное здание обители, а также от ветхости была близка к падению, то необходимо было ее разрушить. Для того же, чтобы не забыть места, на котором святые совершили свой мученический подвиг, и для лучшего хранения памяти о них, вся братия Зографской обители единодушно выразили желание поставить на этом месте памятник. При усердии братии начал быстро воздвигаться памятник, который и был окончен в том же 1873 году, и все с радостью ожидали наступления дня памяти святых, когда намерены были освятить этот памятник. Наконец настал канун ожидаемого праздника, и в соборной монастырской церкви началось всенощное бдение, по обычаю, в первом часу после захода солнца. Ночь была тихая и безлунная и освещалась только слабым светом звезд. В шесть часов, в полночь, когда после первой кафизмы на утрени читалось “житие и страдание Святых”, внезапно послышался в церкви легкий шум и одновременно явился над церковью огненный столп, осветивший обитель и ближайшие места таким сильным светом, что можно было разглядеть не только близкие, но и отдаленные предметы. Этот дивный столп, постояв над церковью несколько минут, пошел к памятнику и остановился над ним, а затем начал возноситься вверх и наконец превратился в круг, как бы венчая собою памятник и место, на котором святые преподобномученики совершили свой мученический подвиг. Так совершилось дивное знамение, продолжавшееся до 15 минут, очевидцами которого были многие из братии и пришедшие на праздник. Видевшие это чудо славили Бога, прославляющего Своих святых, Ему же и от нас да будет честь и слава во веки. Аминь” (Афонский патерик 1897).

1511

Преподобно мъченик Яков Костурски с учениците му йеродякон Яков и монах Дионисий. По произход Яков е българин, роден в българско село от епархията на гр. Костур (дн. Кастория, Гърция). Родители му са Мартин и Параскева. По професия – търговец на овце. Заради недоброжелатели, се премества в Цариград. Там станал джелепин (продавач на овце) и станал още по-богат. След

изповед при тогавашния патриарх Нифон, раздал цялото си богатство на бедните. Под влиянието на патриарха заминава за Света гора и приема иночеството в манастира Дохийр. От там за по-строг аскетичен живот се премества в Иверския скит Свети Йоан Предтеча. Според К. Нихоритис, като християнин Яков „много бързо израства в духовния живот и горейки от желание да помогне на поробените си братя, излиза от Атон да поддържа народността на християнското население и то да устои на асимилаторството на турците. Преминава през северната част на Гърция (Метеора), заедно с шестимата си ученици, и стига до Етолия. По пътя го съпровождат тълпи от народ, жадни за словото му. Името му става особено популярно сред поробеното население. Тази негова дейност поражда завист у високопоставения клир – митрополитът на град Арта Акакий го оклеветява пред турския бей в Трикала. Яков и учениците му са хванати и подложени на жестоки мъчения: телата им стърпали с железни нокти и земята почервеняла от кръвта им. Отново им предлагат да сменят вярата си, при категоричния им отказ ги подлагат на още мъчения. Поливат раните им със сол и оцет и ги качват на бесилото. Старецът Яков, молейки се, умира, преди да го сложат на възето. Това става на 1 ноември 1511 година. Култът им веднага се разпространява в Света гора”. (Цит. по Нихоритис 1992: 360; Павлов, Темелски 2004).

1771

Дамаскин Габровски. Започва земния си път в Габрово. Приема монашество и се издига до проигумен в Хилендарския манастир. Когато посещава атонския Свищовски метох, бива наклеветен на турците и изправен на съд. Както и в други подобни случаи, на него му предлагат да напусне вярата си, за да излезе на свобода, но той приема да остане докрай във вярата си (Нихоритис 1992: 358). Турците го обесват на 16 януари 1771 година. Неговото житие от Никодим Агиорит е неколkokратно издавано и превеждано (Карамузи 2004: 180, 226–227).

1784

Йоан Българин. Когато навършва пълнолетие, с измама се обръща към исляма. След като осъзнава своето вероотстъпничество, решава да се покае и отива в Атон. Три години е във Великата лавра

„Св. Атанасий Атонски”. Както отбелязва К. Нихоритис, в постоянното си покаянно състояние „през целия си престой там никога не е бил радостен, само когато решава да замине за Цариград и да изповяда това, от което се е отрекъл, тогава за първи път се усмихва. Получил венеца на мъченичеството, обезглавен е през 1784 година пред вратите на църквата „Света София“ (Цит. по Нихоритис 1992: 355).

1802

Лука Одрински. От запазените свидетелства за неговата житейска съдба научаваме, че „като дете се скарва с едно турче. Върху него се нахвърлят турци и Лука, за да се спаси, обещава, че ще се потурчи. Веднага го връзват и обрязват. Като пораства, отива в Смирна и там с помощта на един духовник заминава за Атон, където пребивава в няколко манастира, докато се установява при един старец в скита Света Анна на име Висарион. Няколко години се подготвя за духовен живот. Сърцето му жадува да загине за тази идея, от която е подмамен по-рано да се отрече. Заминава за родния си град, съпроводен от атонски монах, където осъществява своята мечта. Тук на 23 март 1802 г. е обесен” (Нихоритис 1992: 356).

1814

Игнатий Старозагорски. Съгласно запазената историческа памет за него, той „е роден в Стара Загора, премества се със семейството си в Пловдив и тук получава образованието си, след което заминава за Рилския манастир. Баща му загива мъченически, защото не желае да се бие на страната на турците срещу едновременните сърби. Напускатки Рилския манастир, заради лош наставник и от страх от турците поради случилото се със семейството му, заминава преоблечен за Влашко. По-късно поема за Атон, но по пътя, близо до Шумен, турци разбойници го залавят и го принуждават да се потурчи. Младият Иван обещава да приеме мохамеданството и те го пускат да продължи пътя си. Отива при опитния старец Григорий в атонския манастир „Григорият”. Приема монашество с името Игнатий, като се оттегля в един див и непристъпен скит, където се предава на строги подвизи. Съпроводен от наставника си, заминава за Цариград, където изповядва привързаността си към вярата и рода си. Той загива мъченически – удушен е на 8 октомври 1814 година. Старецът

откупува тялото му след три дни срещу голяма сума пари и го отнася в Атон. Култът към него също се разпространява сред атонците” (Нихоритис 1992: 356–357).

1818

Онуфрий Габровски. След Дамаскин Габровски, българският град Габрово влиза в историята на християнството с втори новомъченик. Предаваме сведенията за него отново по К. Нихоритис. Онуфрий „произхожда от богато габровско семейство. Наказан от баща си поради детска лудория, той публично обещава да се потурчи и щял да бъде обрязан, ако близките му не го изтръгнали от ръцете на турците. Когато възмъжава, отива в Света гора в Хилендарския манастир и приема монашество с име Манасий. Отдавайки се на духовни подвизи и изпитания, той намира в себе си отстъпник от народността си и верска принадлежност. Търси място и наставник за подготовка за мъченичество. Под закрилата на опитния старец Никифор приема великата схима с името Онуфрий и се готви да осъществи своята мечта. След изтичане на изпитанието, старецът изпраща Онуфрий, придружен от атонския монах Григорий, на остров Хиос, където изповяда своята привързаност към християнската вяра, за което е обезглавен на 4 януари 1818 година. Тялото и облеклото му изхвърлят в морето, за да заличат неговата памет. Но Атон въздига и прославя неговата памет с богослужбни текстове в негова чест. В редица атонски ръкописи се намират неговата служба, житие и похвално слово” (Нихоритис 1992: 357).

* * *

Като разглеждаме делото на атонските мъченици и оценявайки тяхното велико дело, става ясно, че Атон е бил едно огнище на организирана съпротива срещу асимилаторската политика на мюсюлманите. Новомъченичеството е висш израз на тази съпротива. То се е изразявало в проповедническа дейност сред народа, Света гора е била място за катарзис на душата за онези, които са се отрекли от християнството, подтикнати от една или друга причина. Чрез този катарзис те достигат до просветление, наставлявани от опитни духовни водачи. И за да бъде катарзисът пълен, и за да се успокоят душите им, те се връщали там, където са предали своята вяра, и са

умирали по жесток начин, най-често измъчвани варварски. Така те са възстановявали изгубената и така търсена хармония на своите души. Като са умирали, защитавайки вярата си, те са давали много висок морален пример на народа, давали са сили на братята си да остояват докрай своята вяра и да не скланят глава пред мюсюлманите. Следващият етап бил издигането им в култ в Атон, а от там и в целия православен свят, съхранявали са се техни предмети, мощи, ако са били спасени, изобразявани са върху икони, всяка година в определен ден се е отбелязвала светлата им памет, били са вписвани в агиографската и химнографска литература.

БЕЛЕЖКИ

¹ Преди Никодим Агиорит през 1617 и 1618 г. Христофор Ангел издава книга с агиографски съчинения за новомъченици (Кенанов 2005: 147).

² Тук се разглежда и гръцко житие на Св. Климент Охридски от Атанасий Пароски.

ЦИТИРАНА ЛИТЕРАТУРА

Афонский патерик, 1897: Афонский патерик. Жизнеописания святых на Святой Афонской Горе просиявших Афонский патерик. <http://www.omolenko.com/zhitiya/afpaterik.htm?p=all#toc10>. Материалите се четат за деня „10 октябър“. Accessed: 03.07. 2011.

Гонис, 1984: Д. Гонис. Новогръцки преводи-варианти на „Мъчение на Йоан Нови Бялградски“ от Григорий Цамблак. – В: Търновска книжовна школа. Т. 3. Григорий Цамблак. Живот и творчество. С., БАН, 1984, 136–143.

Динекова, 1967: П. Динеков, К. Куев, Д. Петканова. Христоматия по старобългарска литература, 2-о подобро. С., Наука и изкуство, 1967.

Друмева, 2007: В. Друмева. Български свещеномъченици от най-ново време. Св. Гора, Атон, изд. Славянобългарски манастир „Св. вмчк. Георги Зограф“, 2007.

Иванов, 1982: Й. Иванов. Гръцко-български отношения преди църковната борба. – В: Й. Иванов. Избрани произведения. Т. 1. С., Наука и изкуство, 1982, 168–180.

Каварнос, 1999: К. Каварнос. Значение новых мучеников в жизни Православной Церкви. – В: Православная жизнь. (Приложение к “Православной Руси”), г. 49. № 2 (590), февраль 1999, 1–12. <http://pravoslavie.domainbg.com/rus/11/kavarnos.htm>. Accessed: 03.07. 2011.

Карамузи, 2004: М. Карамузи. Творчеството на Никодим Светогорец и атонският неоисихазъм. С., Боян Пенев, 2004.

Кенанов, 2005: Д. Кенанов. Патриарх Евтимий и съдбата на българската народност през XIV–XVI век. – В: Д. Кенанов. Ораторската проза на Патриарх Евтимий Търновски. Велико Търново, ПИК, 1995, 136–143.

Кръстанов, 1992: Тр. Кръстанов, „Новина” за намиране мощите на обезглавения от турците охридски архиепископ Варлаам в края на XVI век. – В: Турските завоевания и съдбата на балканските народи, отразени в исторически и литературни паметници от XIV–XVIII век. Международна научна конференция, Велико Търново, 20-22 май 1987 година. Велико Търново, 1992, 161–171.

Михайлов, 1971: Ап. Михайлов. Един неизвестен софийски мъченик. – В: Старобългарска литература. С., 1971, кн. 1, 403–404.

Мутафова, 1992: Кр. Мутафова, За някои аспекти на ислямизационния процес, отразени в дамаскините през XVIII век. – В: Турските завоевания и съдбата на балканските народи ..., 408–414.

Нихоритис, 1992: К. Нихоритис. Атонски новомъченици, загинали от турците. – В: Турските завоевания и съдбата на балканските народи ..., 1992, 352–366.

Нихоритис, 2003: К. Нихоритис. По проблема за новомъченичеството. – В: Памет и дълг. При глаголемите на българската литература. Сборник по повод 60-годишнината на проф. Иван Радев. Велико Търново, Унив. изд. “Св. св. Кирил и Методий”, 2003, 71–83.

Нихоритис, 2001: К. Нихоритис. Света гора – Атон и българското новомъченичество. С., Проф. Марин Дринов, 2001.

Павлов, Темелски, 2004: Пл. Павлов, Хр. Темелски. Светци и духовни водачи от Македония, Велико Търново, 2004. http://www.pravoslavieto.com/life/svetci_Makedonia/index.htm. Accessed: 03.07.2011.

Петров, Гюзелев, 1973: П. Петров, В. Гюзелев. Христоматия по история на България. Т. 2. С., 1973.